

Написане лишається

**ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921 – 1949 РОКИ)***

1932 рік

№ 231

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс –Париж]

Четвер. 3-VI-32

Кохонько моя ясна, мені бракує кілька аркушів рукопису. Мабуть, вони в загальному рукопису на столі в кабінеті. Пошукай, Голубонько. 107, 108, 109. (Аркуш має чотири сторінки). І привези їх мені в суботу. Це вітер колись розкидав рукопис, а я неуважно склав його.

Я, признатися, ледацюю (“Мне некуда больше спешить”). Працюю дуже поволеньки. Та й шкода сидіти в тені, коли сонце, коли так гарно надворі. Коли б певність, що роботи дійдуть до споживача, то, розуміється, ні сонце, ні газон, ні соловейки не завадили б робити її як слід. А так... Читаю, думаю, спостерігаю. Може, й це не на шкоду буде?

На жаль, сонце знову сховалось і, видно, “всерйоз и надолго”.

Чи був у тебе німець із Берліну? Я, щоб швидче позбавитись його, дав нашу адресу й порадив йому зайти до тебе, щоб ти йому краще розповіла про натюрізм. Як не був, то в суботу тобі розповім. (Нічого особливо цікавого).

Кохонько, купи горішню частину димаря (з шапочкою) і привези. Я весь димар зняв і трошки замазав іржаві сліди на стіні. Але ржа знову потече і забруднить. Треба змінити цю частину.

На острові тихо. Натюрістів мало, – душ 7- 8. В хатинці затишно, клопоти в Парижі лишилися, а спогади про них мляві й, спасибі їм, нежиттєздатні тут. На тебе склав я їх, моя Дитинко. Соромно мені.

Піду шукати Fortin'a, щоб передати листа, бо не хочеться вдягатись і їхати човном через Сену до скриньки.

Не питаю, як тобі там, бо післязавтра розповіси все.

Будь здоров, мій Крох дорогий!

Весь твій

[Ліворуч і знизу від основного тексту на цій сторінці дописано:] *Якщо зможеш, потелефонуй Мухортовій¹ і спитай, чи прочитала вона “Вел[икий] Сек[рет]”², і яке її вражіння. Скажи, що грошей на постановку “Пророка” я не можу здобути, – вияснилось, мовляв.*

[На першій сторінці, ліворуч від основного тексту, дописано:] *Привези резинки, щоб вставити у сліп³, – ослабла дуже.*

[В архіві лист знаходиться не на місці, а серед листів за квітень 1932 р.]

* Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015. – №1 – 12; 2016. – №1–5.

Понеділок.

Дитинонько, ну, на цей вже раз ти помилився цілковито! Якби ти бачив, яке вражіння початок твого листа зробив на Глуща¹. Це було щось цілком нове, незвичне до того, що навіть не вірилося, що це він. Таке жакне обурення, такій абсолютний протест і в той же час крик: “Хто?! Хто міг сказати це!?” Між инчим, цікаве фізіологічне явище: в його страшенно поширилися чоловічки, очі зробилися чорними з тонесеньким ясним ободком.

Він хотів кудись бігти, когось бити. Бідна блондинка: попалася б вона йому під гарячу руку.

Але знаєш що йому найболючіше? Які перші слова, після того, як довідався він, хто саме це наклепав? Найболючіше для його те, що ти міг повірити. Цього він довго-довго не міг збагнути. Видко було, що він глибоко ображений. Що ж до блондинки, то його це здивувало, але й пояснення майже зараз же ним було знайдено. Жіноча злість. “Вона знала, як мені дорогі ці відносини, й хотіла зіпсувати мені їх”. Я мусіла зтримувати потік сочних епітетів. Цікаво ще те: “Невже він не знає, що я всіх блондинок віддам за те, щоб зберегти його повагу до себе?!” І знов незрозумілість, як ти міг повірити.

Звичайно, він буде балакати з нею, якщо хочеш, при тобі. Він хотів зараз же її шукати, але я відрадила. Тепер він хоче зробити так, щоб оберегти тебе ще від якихось неприємних моментів, й тому хоче знати твою думку. Між инчим, він вважає, що зможуть бути пущено в хід навіть анонімні листи, або ще що-небудь в тому ж дусі. Потім, обдумуючи всі можливості, він подумав, що, може, це ти її притиснув до стінки, вимагаючи доказів в зміні відносин, а що вона, щоб не бути “улічонной” в брехні, завжди готова ще щось вигадати.

Ну, та це все неважне.

Ще одна увага Глуща: ми занадто відокремлено живемо, занадто з малою кількістю людей маємо відносини й занадто “чисті” (Кавички мої). Що така річ – типична жіноча спльотка, яких йому трапляється чути дуже часто про всіх майже його знайомих і до якої він ставиться майже механічно. Ну, от. Що ж до наших відносин взагалі, без зв’язку з цим інцидентом, то ми до цього ще вернемося в більш спокійний момент.

Ще він сказав мені сам, що 4 місяці не бачив її, а раніше бачився. Цей пункт важний, бо показує певну щирість... Як же вона могла знати про зміну відносин, коли я сам цієї зміни не помічав тоді? “Але вона, бачучи, що я ніколи не приїзду на острів, сама мусіла вивести цю зміну й, може, й сама підшукала пояснення, бо для неї все починається й кінчається “коханням”.

(Я ще згадую, що колись ти їй сам сказав, що закоханий. Може, й це вона зв’язала. Нам завжди здається, що дієві особи життя наших знайомих нам відомі. Що вони можуть мати ще когось, кого ми не знаємо, – майже ніколи не приходить в голову).

Шкода, що ми з тобою ще не досить філософи й що така якась паршива жіночка може примусити нас вийти з рівноваги такими вульгарними засобами.

Глуш хоче балакати з нею про це так, ніби ти віднісся до цього повідомлення без всякого трагізму, але зі сміхом, бо гадає, що якщо вона це зробила з мстивості, й побачить, що попала добре, то може й далі пробувати свої штучки. Ну, тепер вже кінець. Мабуть, на цей раз вони вже остаточно посваряться, якщо вона його ще чимсь не заговорить. Годі.

Ніяких листів нема. Телефонна розмова з приводу тенту мене не задовольнила: треба було “кувати залізо”, а тепер вони ще не можуть рішитись. Одже це – відмова, або майже. Якщо хтось з’явиться ще – оддавай, не чекаючи, а головне – бери завдаток. Хоч і це для нас не гарантія: все одно оддамо його назад.

Я гадала, що ти не видержиш і втечеш до мене: такий холод!
Мій Дітьонок ясний! Ми з тобою навіть попрощатись не встигли як слід!!
Будь здоровий, ясний, веселий. Не турбуйся нічим.

Твоя!

№ 233

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

7-VI-32

Ясна моя! Я вірю твоєму вражінню і, значить, щирості Глуща. Тим краще, – щиро радий. А листа все одно треба було написати чи взагалі “вияснити відносини”. Каятись нема чого. Я гадаю, що ні йому, ні мені не слід балакати з блондинкою. Замість того, може б, написати нам обом одного листа з насмішкуватою подякою за те, що вона своїм наклепом зробила нам послугу, примусила нас вияснити непорозуміння і тим самим вичистити їх із наших відносин. Вона, мовляв, своїм втручанням мала на меті направити наші відносини й вона цього досягла, за що ми їй дякуємо. І більше нічого. А з нею не підтримувати ніяких відносин. Це, на мою думку, найкращий спосіб. Я все одно вірю тепер М[иколі] П[етровичу] і не повірю їй, щоб вона ні брехала. Навіщо ж зайві прикрощі?

Що австрійці відмовились од тенту – не біда. Знайдуться інші охочі. А не найдуться, – так і буде. Що салютосьонів нема, – це гірше. Але треба готуватися до того, що їх більше й не буде. “Аби бог дав здоров’я, гей той казав”, – а решта “якось то буде!” Правда, мій Голубун? Хай тобі буде весело й гарно на душі.

Твій

Працюю!

[Лист в архіві не на місці, а серед листів за квітень 1932 р.]

№ 234

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[25-VI-1932]

Середа.

Пишу нашвидку, бо зараз маю посилати листа Жадці.

Рука моя почала одтухати. Не дуже мучає, але вночі сьогодні дуже боліла через погоду. Je te soigne bien!¹.

Прийшов лист від Petit, в якому він вибачається й обіцяє, хоч і не вказує строку. (Я твого не одіслала, бо цей прийшов раніше).

Доручила Саші справу з будинком (сьогодні бачила вперше, хоч він приходив, каже, багато). Обіцяв піти швидко в цій справі. Була в Глушів, які надзвичайно уважні та милі зо мною.

Бачила М[і]ю. Але вона вже почала заходити в порозуміння з чоловіком і хоче йому написати, чи можна спробувати через Шашу.

Одержала листа від перекладчиці з Німеччини, але нічого інтересного. Я приїду в п'ятницю. В четвер не можу, бо чекаю до себе пані з Ile du Levant, що хоче кампувати з нами². Як то вам там живеться, мої ясні?!

В[инниченко] Р[оза]

[Над текстом другої сторінки листівки в перевернутому вигляді дописано:]
Руку масую, парю, розтираю та мучаю вовсю. Труднувало було ці дні через спеку. А тобі? Ой, хочеться додому!

[Закрита листівка. Датована упорядником за поштовим штемпелем]

№ 235

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[2- X-1932]

Середа.

Мій ясний Золот! Спасибі за листика, хоч він і не веселий. Яка кумедна й стомлююча осінь. Невже ще довго так стрибатиме погода? Хочу на Côte d'Azur! А ти – теж? Сьогодні бачитиму Жюльєту. Жорж з Льоточкою поїхали до Лондону на тиждень, так я її й не побачила. Лажу сама багато. Сьогодні навіть пішла на Мадлен пішки¹. Скучила я за тобою страшенно.

Коли б мені дозволили обставини, я б приїхала до тебе в п'ятницю, по обіді, бо ранок я мушу бути в шпиталі! З ніжністю пригортаюсь до тебе.

Твоя

[Закрита листівка. Датована упорядником за поштовим штемпелем]

№ 236

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс –Париж]

Середа 9-XI-32

Мій дорогий Крох, твої малесенький листик не заспокоїв мого чекання в справі Scudder'ки. Я сподіваюся, що ти з Шашелем¹ знайдете спосіб вияснити, чого хоче "погана баба", а все ж таки хочу нагадати, що можна побалакати з Levisse'єм². Не забувай, що Scudder'ка має хутко виїхати до Америки. Чи є в неї телефон? Може, телефоном її можна спіймати й задати тільки одне питання: "Значить, M[ademois]elle, ви хочете процесу?"³. З її відповіді, з тону її можна буде судити, чого вона хоче. І тоді міркувати, що робити далі, не гаючи часу й сил на домагання побачення з "поганою бабою".

Щодо адаптації Жульєтою "С[онячної] М[ашини]" і такого іншого, то, розуміється, я цілком згодний. Але міняти ім'я Елізи я вважаю за неможливе, адже в укр[аїнському] і рус[ькому] текстах була Еліза, а у фр[анцузькому] раптом стає Вікторія. Чого ради? Того, що хтось уже вживав це ім'я? Але ж, господи, одне й те саме ім'я вживають тисячі письменників. Це – натурально. Хіба це має якесь значіння? А коли змінимо, це зверне увагу і викличе купу дурних балачок. Ні, нехай уже лишається Еліза. Та й роботи менче буде, – це ж не жарт – скрізь змінити ім'я.

Якщо Жульєті треба офіційного папірця в справі адаптації, я з охотою зроблю, коли вона скаже. А зокрема, перекажи їй, що я до неї маю дуже, дуже велику симпатію. (Ніякого зв'язку з "С[онячною] М[ашиною]", бо симпатія ця була вже тоді, коли про "С[онячну] М[ашину]" й мови не було).

Значить, "Рух" не присилає? Що ж, це – нормальніше, логічніше, послідовніше, ніж посилання. Я цілком до цього приготований.

Я не знаю, що тобі замовляти, щоб ти привезла в суботу, бо не знаю, чи не доведеться їхати до Парижу з тобою (Scudder'ка). Тобі це видніше, одже, ти й міркуй сама. У мене є ще 6 хлібів (Howis)⁴, трохи "масла". Яблук менче треба купувати, краще груші, чи що інше, бо вони (ябл[ука]) не зовсім добрі (майже всякі).

Якщо, на твою гадку, мені не скоро ще треба буде їхати до Парижу, то привези мені дві фарби: кобальт⁵ і Terre d'opbre⁶.

У нас туман і холод. Вночі був мороз, і кухлик та щіточка примерзли. Водичка для купання досить гостренька, – от саме для Глуца!

Я зробив два пейзажа – "працюю". Два рази бігав на стаді. Дивна річ: на стаді більше п'яти хвилин не можу, – ноги деревіють. А в себе – 10 хвилин бігаю легко. Що за знак такий?!

Одже, Катун⁷, у суботу, в 10-й годині?

Не забудь привезти мені Брема⁸.

Хай тобі буде добре, моя ясна.

Твій

Завтра їду в Villennes – докупити трохи фруктів і цигарок. Трохи: май на увазі. Можливо, що тільки винограду кіло або два куплю та й годі.

[Над текстом цієї сторінки в перевернутому вигляді дописано:] Привези адресу Барбюса.

№ 237

Розалія Яківна – Володимир Кирилович
[Париж – Фізіополіс] Четверг. 10-XI [1932]

Рідний мій!

Тобі прийдеться приїхати в Париж, бо зі Scudeler'кою, здається, справа вийде, але це буде вияснено остаточно в суботу. Одже, в суботу ти маєш бути тут. Тому краще приїдь в п'ятницю ввечері. Я буду чекати тебе в 6-ій.

*Скюдерка процесу не хоче. Підписати плани згодна, але взамін хоче, щоб ти підписав, що претензій на *son compte*¹ не маєш і судитися з нею не будеш. От смішна істота! В суботу буде у Pierr'a текст листа від тебе до Скюдеркі. Ми його обміркуємо й все може бути закінчено в вівторок, бо в четверг вона виїздить. Мені дуже шкода тягти тебе сюди, але нічого не зробиш.*

Пригортаюся до тебе, мій!

P.S. А голова й сьогодні ще болить. От, свинство!

Одержала дуже цікавого листа від невідомої жінки з України. Ознака, що тебе там ох як цінують та люблять.

Твоя

Потяг іде в 16.48 з Vill[ennes]. Я чекатиму або з цим, або з слідуючим.

[Рік у даті встановлений упорядником за змістом і за поштовим штемпелем]

№ 238

Володимир Кирилович – Розалії Яківні
[Фізіополіс – Париж] 23-XI-32

Дитинко,

от що треба привезти:

1) Себе, здоровеньку, веселу, ясну.

Потім:

2) Собі черевички-калошки, 3) Dames для човна, (не забувши гвинтиків і ремнів на весла), 3) мені нічну сорочку, 4) Фарбу *bleu de Prusse*¹, 5) *Floquons de froment*², 6) *Nussa*³, 7) сорочку (що мала купити).*

Ще щось хотів нагадати та забув.

*У нас добре все: вчора цілий день і ніч поливав дощик, сьогодні вітрець сушить, і такий вітрець, що аж палац мій тремтить. А тим часом... *la vie est belle*⁴.*

Зараз їду човном укидати цього листа. Робиш усе, що обіцяла: біг, гімн[астика], масаж і т.д.? Я вже можу три рази оббігти стад.

Ну, хай тобі буде ясно й весело.

Твій

[На лицьовому боці листівки дописано:] *Не можу їхати, сталася надзвичайна подія: пішов дощ.*

Вже пройшов, можна їхати.

Якщо ти хочеш потелефонувати лупасточці, то її телефон: Louvre 37-36- (або 36-37, тільки певніше 37-36).

Треба поспішати їхати, бо знову збирається дощ.

№ 239

Розалія Яківна – Володимир Кирилович
[Париж – Фізіополіс] 24-XI [1932]

Золот мій,

я не приїду в суботу, а тільки в неділю рано, бо Гаєронс[ький] мусить прийняти мене в суботу о 5-й¹. Піти ж до його треба неодмінно, дуже непокоїть зуб один. Що ж ти робитимеш до неділі без хліба? Чи вистачить квокеру?² Зроби мені приємність – купи в пасерки³.

* Так в оригіналі. – Н. М.

Я все роблю, що обіцяла, навіть масаж фізії. Справи наші не блискучі. Аті (нотар Scud[der]) прийме тільки в вівторок (прийшлося його дуже вмовляти, а то й не хотів навіть теліфоном балакати). Фільм Жюльєтін провалився: занадто дорога [Подальший текст написаний на двох синіх листочках] постановка. Про видання "С[онячної] М[ашини]" ще немає відповіді. Бачила два помешкання. Нахожу, що наша ціна зовсім не дорога! Постараюся привезти все, що ти пишеш. Шкода, що погода неважна, але що вже 3 рази оббігаєш стад – це чудово! Може ще й завтра від тебе будуть доручення та листочок бадьорий.

Oui, elle est belle!!⁴ Мій ясний, Жюльєта сказала, що в тебе велика зміна, що ти весь зробився м'який, спокійний, що навіть погляд очей змінився. І це не до неї, а до всіх, навіть до мене. Це – цікаво. На добраніч, моє щастя.

[Закрита листівка. Рік у даті встановлений упорядником за змістом і за поштовим штемпелем]

№ 240

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[29-XI-1932]

Вівторок

Ясний мій!

Пишу, щоб нічого не сказати, але от собі так.

Боюся, що тобі занадто холодно, й що ручки болять. Послала сорочку та маслини. Чи прислати шкіри на весла? Якщо да, то дай мірку. Беата не телефонувала¹ й ніхто не знає, чи поїхав Миша, чи ні. Я навіть не можу попрохати Глуца довідатись, бо він там не буває. Завтра спробую потелефонувати йому, не кажучи, хто говорить.

У Карлі з спиною може бути дуже серйозно². Завтра радіо будуть робити. До суботи, моя радість.

R[оза]

[Лист датований упорядником за змістом і за поштовим штемпелем]

№ 241

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[30-XI-1932]

Середа

Мій рідний!

Я звонила до Руб[ін]штейнів і довідалася, що Миша в Парижі. Отже, Беата ні в якому випадкові приїхати на острів не може. Хіба що той виїде завтра. Але я не думаю, й на моє запитання, чи він не виїхав, відповідь (когось зі службовців, мабуть) була трохи ніби здивована.

Таким чином, я гадаю, що ти можеш не чекати, а просто їхати до Парижу, як тільки тобі цього зхочеться.

З нотарем Скюдерки зовсім не добре.

Він абсолютно не в курсі справи. Він навіть не знав, що Скюд[дер] виїхала з Парижу. Він взагалі цілий рік її не бачив і нічого щодо справи не знає.

Тепер лишається тільки Lavissal, але й на його в мене мала надія. Йому має Шаша написати й попрохати побачення. Я, тим часом, запитаю на почті адресу Scudd[er]. Може, дадуть, або скажуть, що перешлють їй листа. Якби Lavissal не згодився їй писати, ми зробимо це самі.

Аті, між инчим, сказав: почекайте її повороту, вона не засижується, для неї поїхати до Америки, як для нас в Mante з'їздити¹.

Ну, та ми чекати не будемо.

З Карлю ще нічого не вияснено: рентгеновс[ький] знімок коштує 200 fr. і вона рішила відкласти поки будуть гроши. Почуває себе дуже зле, але жартує все ж таки.

Почала перекладати "Нову заповідь"². Хочу неодмінно закінчити переклад за 1 ½ місяця!!

Коли ж ти приїдеш, Дитинко? Холод адський? Не затишно тобі?

Я буду в лікаря в п'ятницю, а не в суботу, й ти мене застанеш вдома, якщо приїдеш в п'ятницю ввечері, й ми б з тобою побули без Глуців (я їм сказала, що ти будеш у суботу).

Ну, та ти сам рішай, коли тобі краще.

Зараз піду вкину листа й ляжу спати, сьогодні тихо – T S F мовчить.

Будь веселий, щасливий, спокійний.

Твоя

[Під текстом попередньої стор. у перевернутому вигляді дописано:] Почала краще спати, скинувши кольє.

[Лист датований упорядником за змістом і за поштовим штемпелем]

№ 242

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс –Париж]

Villennes. 30-XI-32

Дякую, Крохонько, за сорочку і за маслини. (Сорочка – трохи тісна, але нічого, носити можна. Та друга, перша – зовсім тісна в комірці). Я приїду, Дитинко, в п'ятницю, біля 7-ої. У мене не вистачить фруктів, а їхати в Villennes ради якогось кіло не хочеться. До п'ятниці я постарюсь якось обійтися (не бійся, голодний не буду). А на суботу вже не вистачить "обходу". Одже – в п'ятницю. А ти постарайся знехтяться з Larotге'ом і признач на суботу сеанс¹. Чого ж одкладати?

"Прекрасная рыбачка", розуміється, не приїхала й, напевне, не приїде. Та й дивно було б, коли б, справді, приїхала. Чого ради?!

Я почуваю себе прощечки краще, менча lassitude² і з'являється деяка рухливість думки. Не знаю, в чому дійсна причина і чи довго воно протримається. Та, звичайно, не маю сумніву, що кінець кінцем lassitude ця мине і все піде краще та краще. Арифметично необхідно. Правда?

Я бігаю вже 4 тури, але, на жаль, все ще дуже повільно. Далеко ще мені до "старичишки", що бігав, анафема, цілих півгодини і зробив 17 турів. Добрий мені "старичишка"!

Ну, хай тобі буде добре-добре, Золот мій! Їду човном кидати цього листа.

Твій

[Листівка]

№ 243

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[? –Париж]

П'ятниця. 16-XII-32

Пишу в вагоні. Трохи не запізнився.

Кохонько, вимий два квачики, що лишилися на столику біля синьої канапи. Шкода, як один пропаде, це мій найкращий.

Хай тобі буде добренько, добренько.

Обіймаю.

Спробуй, Кохонько, пошукати матер'ялів про папу, кардиналів, Ватикан і т. ін. Піди в Нац[іональну] бібліотеку. Поспитай ще кого-небудь. Цікаво було б антцпапських матер'ялів здобути. Якщо знайдеш що-небудь у Бібліотеці, запиши собі точно назви й №№ книжок. Поможі, Голубонько.

[Листівка. Місце відправлення на штемпелі нерозбірливе]

Коментарі

№231

¹ *потелефонуї Мухортовій* – Мухортова – В. Винниченко в щоденнику дав їй таку характеристику: “Madame de Mukhortove”. Дамочка років 37-39. Займається літературним комісіонерством, приміщує п'єси руських авторів на французькій сцені. Релігійна, але готова перекладати й приміщувати антирелігійну п'єсу. Реакціонерка, але готова завтра ж підписатися під маніфестом торгпредської ком'ячейки, якщо за це дістане посаду на 100 долярів” (Винниченко В. Щоденник. – Т. 4. 1929 – 1931. – С. 138).

² *чи прочитала вона “Вел[икий] сек[рет]”* – “Великий секрет” – п'єса В. Винниченка, комедія на 4 дії, написана в 1925 р., наступного року переписана і скорочена до трьох дій, опублікована в 1928 р. харківським видавництвом “Рух”. З Мухортовою, очевидно, велися переговори про переклад п'єси або про постановку її на французькій сцені. Інформація про публікацію або постановку п'єси іншими мовами відсутня.

³ *щоб вставить у сліп* – Slip (фр.) – тип чоловічої білизни, класичні труси типу плавок.

№232

¹ *Якби ти бачив, яке вражіння початок твого листа зробив на Глуща* – Мовиться про лист, написаний Винниченком Глущенкові після того, як якась дама, імені якої не назвав, (у щоденниковому запису від 2 серпня назвав її блондинкою) повідомила йому “неймовірну річ”: ніби Глущенко пояснив їй зміну ставлення Винниченків до нього тим, що Володимир Кирилович закоханий у його жінку. “А як жінка гаряче і ніжно любить його, – писав Винниченко у щоденнику, – то відкинула мої зазіхання. Я через це змінив своє ставлення” (Щоденники Володимира Винниченка (1932–1937) / Підготовка тексту й коментарів Г. Сиваченко // Слово і Час. – 2000. – №9. – С. 52).

Обуренню Винниченка не було меж. Він написав М. Глущенкові листа, про що згадував у щоденнику від 5 червня 1932 р.: “Запитання з приводу наклепу і одверте відсторонення себе від цих людей” (Там само. – С. 56).

Мабуть, Розалія Яківна особисто вручила Глущенкові цього листа, бо мала можливість спостерігати, яке враження справив він на адресата.

№234

¹ *Je me soigne bien!* (фр.) – Я лікуюся!

² *чекаю до себе пані з Ile du Levant, що хоче кампувати з нами* – Ile du Levant – Іль-дю-Леван — французький острів, розташований у Середземному морі біля узбережжя Рів'єри між Марселем та Ніццою, входить до групи Єрських островів, відомий своїми нудистськими пляжами та багатю флорою; кампувати – очевидно, від camp (фр.) – табір, тобто, відпочивати в таборі, стояти табором.

№235

¹ *пішла на Мадлен пішки* – Мадлен (фр.) – Площа Марії Магдалини у 8-й окрузі Парижа, на ній знаходиться церква Сен-Мадлен (фр. l'église de la Madeleine) – церква Святої Марії Магдалини. Площа разом з церквою є яскравим взірцем архітектури французького класицизму.

№236

¹ *ти з Шашелем* – Ідеться, очевидно, про Шашу (див. лист №222, прим. 1).

² *побалакати з Levissal'em* – Levissal – Адвокат Джанет Скуддер (див. лист №175, пр. 4).

³ *“Значить, M[ademoiselle, ви хочете процесу?”* – Mademoiselle (фр.) – звертання до незаміжньої жінки.

⁴ *6 хлібів (Howis)* – Novis – британська кампанія, яка виробляє борошно і хліб, не застосовуючи продуктів тваринного походження. Заснована в 1886 р.

⁵ *кобальт* – в'язкий, твердий голубувато-сірий метал.

⁶ *Terre d'ombre* – Умбра — мінеральний коричневий пігмент з глини, окрашеної окислами заліза і марганцю. За складом натуральна умбра подібна до охри, від якої відрізняється високим вмістом марганцю.

⁷ *Катун* – Мабуть, одне з прізвиськ, якими Володимир Кирилович називав Розалію Яківну.

⁸ *Не забудь привезти мені Брема* – Альфрéd Едмунд Брем (Alfred Edmund Brehm; 1829 – 1884) – німецький вчений-зоолог, мандрівник, автор багатотомної науково-популярної праці “Життя тварин”.

№237

¹ *cour commune* (фр.) – загальний (спільний) двір.

№238

¹ *Фарбу bleu de Prusse* – Bleu de Prusse (фр.) – Берлінська лазур (залізна блакить, турнбулева синь, пруський синій, паризька блакить, пруська блакить, гамбурзька синь та ін.) В художньому мистецтві – паризький синій.

² *Floquons de froment* – Правильно: Flocons de froment (фр.) – пшеничні пластівці.

³ *Nussa* (фр.) – рослинний жир, який використовується в кулінарії.

⁴ *la vie est belle* (фр.) – життя прекрасне.

№239

¹ *Гавронс[ький] мусить прийняти мене в суботу о 5-й* – Гавронський – зубний лікар.

² *Чи вистачить квокеру?* – quaker (фр.) – незрілі зерна кави.

³ *купи в пасерки* – пасерка – мабуть, жінка, що переправляла товари на продаж (від passer (фр.) – переправляти, передавати).

⁴ *Oui, elle est belle!!* (фр.) – Так, воно гарне!

№240

¹ *Беата не телефонувала* – Беата Рубінштейн – знайома Винниченків.

² *У Карли з спиною може бути дуже серйозно* – Карла, близька знайома Винниченків, мала якесь відношення до Олександра Шрайдера.

№241

¹ *в Mante з'їздити* – Йдеться, очевидно, про місто Мانت-ла-Жолі (Mantes-la-Jolie) у Франції, регіон Іль-де-Франс, департамент Івлін.

² *Почала перекладати "Нову заповідь"* – Першу редакцію цього роману В. Винниченко закінчив у 1932 р., але спроба видати тоді "Нову заповідь" в Україні не увінчалась успіхом. Повертаючись значно пізніше до цих подій, письменник намагався розібратися в причині відмови українського видавництва "Рух" друкувати роман. Він так її пояснював: "Заборона ця не випливала з загального тодішнього ставлення до мене українського уряду. У 1932 році український комунізм ще мав деяку силу на Україні, інші мої праці ще дозволялися до видання і навіть не заборонялося видавництвом вислати мені закордон мій зарібок за ці праці. Ні, цей роман був заборонений з настійності московської агентури на Україні і тільки за його зміст". На думку автора, читачі, порівнявши ідеї, настрої книги та факти, викладені в ній, з ідеями та настроями радянської дійсності, неодмінно мають зрозуміти, через що в СРСР забороняють не тільки такі книги, "а й таких людей, які в ній грають головну роль, через що отакі люди, отакі комуністи не можуть жити під владою сталінізму, через що він їх "забороняє", засилаючи на Сибір, на Соловки, на той світ".

Не був роман виданий у той час і за кордоном. Над другою редакцією роману, що була пов'язана із зміною багато в чому світогляду В. Винниченка, він працював уже після завершення Другої світової війни у передчутті можливого спалаху нової війни, яка мала б катастрофічні наслідки для всієї землі. Роман, за задумом письменника, мав "прислужитися справі миру на землі, або ж хоч кращого виявлення обличчя московського зла". У листі до відомого українського літературознавця і громадського діяча І. Кошелівця В. Винниченко писав 29 квітня 1949 р.: "Цією працею я хотів і хочу виступити перед світом як порт пароль українства, цю працю я хочу представити як витвір української культури, нею звернути увагу на українське питання, нею показати світові, що українство може цікавитись світовими питаннями і, може, навіть бути корисним усьому людству". (Цит. за: *Масляничук Т.* Проза Володимира Винниченка: проблеми текстології. – К.: ВД "Стилос", 2008. – С. 107, 145).

Роман був опублікований в 1949 р. французькою в Парижі (Nouveau commandement, roman. Traduit de l'ukrainien par Suzanne Davont. – Paris: Éditions des Presses du Temps Présent, 1949. – 378 p.), а в 1950 р. українською мовою в Новому Ульмі (Нічеччина), спочатку в газеті "Українські вісті", а потім окремим виданням. В Україні виданий у 2011 р. (*Винниченко В.* Нова заповідь / післямова Г. Сиваченко. — К.: Знання, 2011. — 349 с.)

№242

¹ *постарайся знехтисся з Lapotre'ом і признач на суботу сеанс* – Можливо, йдеться про сеанс гіпнозу відомого спеціаліста в цій галузі Alexandre Lapôte. В 1905 р. була видана книга А. Лапотра "Сучасний гіпнотизм і магнетизм. Практика і теорія" (Hypnotisme et magnétisme moderne. Sa méthode et sa pratique A.Lapôte). А. Lapôte. Hypnotisme et magnétisme moderne. Sa méthode et sa pratique.

² *менча lassitude* – lassitude (фр.) втома.

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі

Надії Миронець.

Переклад текстів з французької

Зої Борисюк.

м.Київ

Отримано 24 лютого 2016 р.